

Szmodisné Eszláry Éva

A NEMESVIDI RÓMAI KATOLIKUS PLÉBÁNIATEMPLOM FALFESTMÉNYEI

„Azon nemzet, mely emlékeit veszni hagyja, azzal saját síremlékét készíti” – vallotta Ipolyi Arnold. Az ő példáját követve jutottunk el ahhoz a Somogy megyei kis barokk templomhoz, amelynek megmentésén sokan fáradoznak. Tanulmányunk célja, hogy egységes, és az eredeti színeket megőrző falfestését megismertessük és megrendelőjének személyét bemutassuk.

A nemesvidi falfestményeken az egyházi és családi mecénáskodás érdekes példája jelenik meg előttünk. Szeretnénk a műemlékkel kapcsolatban a figyelmet szélesebb körben is felkelteni, ezért kívánjuk ismertetni azokat a történelmi körülményeket, amelyek között készült.

Nemesvid és római katolikus plébániatemploma

Nemesvid ma Somogy megye egyik nehezen megközelíthető, a zalai domb-sághoz közeli, jelentőségét elvesztett kisközsége. Az egyházi tized összeírásakor, az 1333–1335 közötti időben, már szerepelt. Lakosai a középkorban a királyi családok szakácsai voltak. Az 1701–1703-as és 1715-ös évek összeírásai szerint nagyrészt nemesek lakták. Ők részben már a török megszállás idején is itt élhettek, ugyanis van adat arra vonatkozóan, hogy a Szenyér várát hatalmában tartó bég Komár várához rendelte ki őket épületanyag hordására. A nemesvidi nemesség ezt megtagadta, mire a bég martalóco-
kat szabadított a helysége. A szatmári béke után III. Károly erősítette meg őket kiváltságaikban. Ezeket tudhatjuk meg Csánki Dénes Somogy vármegyéről írt kötetéből és azt, hogy az ő idejében, 1914-ben, a kisközségnek jelentősebb szerepe volt, mint ma.¹

Római katolikus plébániatemplomának készülési idejét – amely épület műemléki helyreállítása ma folyamatban van – Csánki 1797-re helyezte. Ezt vette át Magyarország műemlékeiről írott alapvető könyvében Genthon István is, amikor a templomot 1797–1798-ra datálta.²

A községi plébánia irattárában végzett kutatásaink alapján arra az eredményre jutottunk, hogy 1755-ben még csupán plébános-helyettesek működtek itt. Ez nem volt kedvére a népnek, sem az egyházmegyei kormányzatnak. Ezért Padányi Bíró Márton veszprémi püspök Nemesvidet plébániává alakította.³ Feltehetően ekkor még az a Szent Imre tiszteletére szentelt fatemplom állt itt, amelyről a restaurálást előkészítő dokumentum is szól.⁴ A mai templom az 1797–1798-as nagyobb építkezés nyomán alakulhatott ki.

A plébánia Historia Domus-a az 1838–1851 között működő plébános tevékenységét tárgyalva említi meg először, 1841-ben, Szmodis János veszprémi kanonok – később nagyprépost – jótekonyságát, mellyel szülőhelyének plébániatemplomát támogatta. Ő nagyobbította meg az épületet 1847-ben. Oratóriumot építtetett hozzá, a templom tetejét újra zsindelyeztette és kívül-belül kimeszeltette. Az iskolaépítés támogatását, a templom és a plébánia számára nyújtott egyéb adományait is felsorolták.⁵ Legnagyobb jelentőségű tevékenysége a falfestmények elkészíttetése volt.

A falfestményekről

A későbarokk templom interieurját egységes, nagyrészt fennmaradt díszítése teszi művészeti és műemlékvédelmi szempontból jelentőssé. (1. kép) A barokk és a klasszicizmus elemeit, és részben már a romantika motívumkincsét is alkalmazó dekoratív díszítés elborítja a falakat. Gazdagsága és eredeti színezése, melyhez eddig még restaurátor keze nem nyúlt, nemes művészi hagyományok továbbéléséről tanúskodik. Elsősorban összhatásában rejlik e mű vonzereje.

A templom diadalívén kronosztichon látható a következő felirattal (2. kép):

szMoDis jános nagyprépost
az örök Lény szüzanya és
szüLőheLye Iránt LángoLó
szeretetből rajzoLtatta
ez egyházat

Az 1851-es évszám a nagypréposti kinevezését követő esztendő. Valószínűleg ebben az évben rendelte meg a munkát. A teljes kifestés 1852-ben készült el, ahogy az a festők nevét is tartalmazó irattekerccsen olvasható. (3. kép) Ez az orgonakarzat feletti utolsó jeleneten szerepel:

Pinxit
Fr. Bucher
cum
Joa. Diwisch.
Anno 1852
Weszprimiense.

A feliratokat, a falfestmények tervezett restaurálását előkészítő, kitűnő dokumentum rögzíti.⁶ A dokumentum szerzője, Lángi József restaurátor, arról is ír, hogy az egyik festő Franz Bucher – a jeles veszprémi Bucher Xaver Ferenc fia – volt, aki apja kompozíciói – a veszprémi Ferences templom falfestményei – nyomán dolgozott Nemesviden.

1. A nemesvidi rk. templom belseje

Az idősebb Buchert Garas Klára a 18. század magyarországi falfestészetéről írt alapvető könyvében név szerint is említi, a városi festészet példáit tárgyalva.⁷ Ez a kiemelés érhetővé válik, ha Buchernek a fent említett hiteles művét tanulmányozzuk. A veszprémi Ferences templom mennyezetén a Szentháromság diadala látható, valamint Szent István, amint átveszi a koronát a pápa követeitől és püspökségeket alapít. Ez utóbbi festmény az említettek mellett még a kereszténység pogányság felett aratott diadalát is bemutatja. (6. kép) Szent Imre fogadalomtétele Veszprémben a kórust díszíti. (10. kép)

Nemesviden, véleményünk szerint, csupán a második jelenet szerepel az apai mintakép nyomán (7. kép). A Szent Imrét ábrázoló jelenet már más jellegű. (9. kép) A veszprémi Ferences templom dekoratív részletei sajnos nem maradtak fenn, így nem tudható, hogy azokból mit vett át a fiatalabb Bucher Nemesviden.

Az idősebb Bucher jelentőségére Dercsényi Balázs is utalt a vörösberényi falfestményekkel kapcsolatban.⁸ Garas Klára említett művében nem tartja Bucher Xaver Ferenc alkotásának ezt a Loyolai Szent Ignác-plébániatemplom számára festett művet, feltehetően erős átfestése miatt.⁹ Dercsényi viszont meggyőzően idézi az 1799 júniusában Vörösberényben járt Kitaibel Pál természetudóst, aki naplójában feljegyezte: „Az oltárképek, és az egész festés az ügyes veszprémi festő, Bucher Xavér műve, aki egyaránt jártas az olaj-, a freskó és a portréfestészetben, és sok munkája található ezen a vidéken”.¹⁰

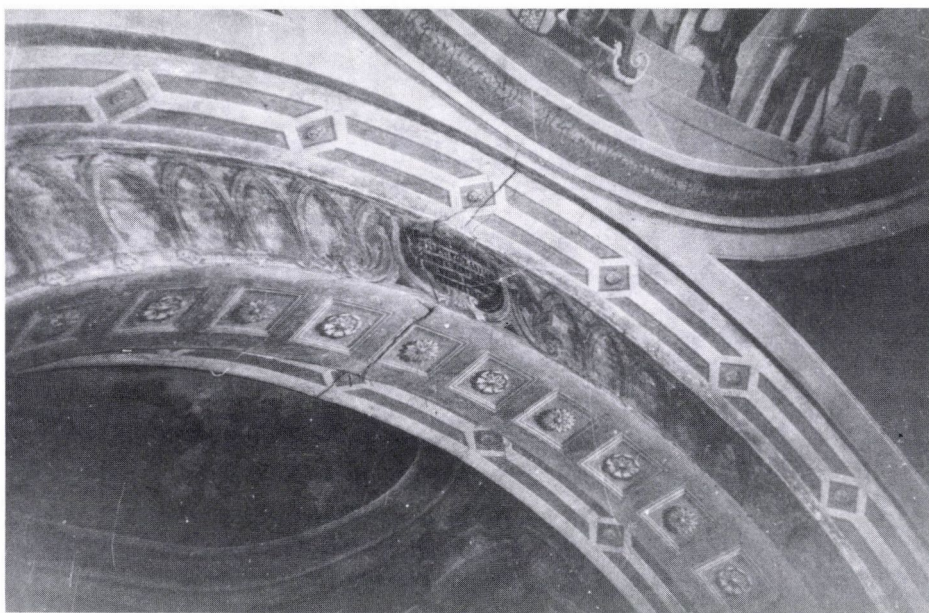
Határozott program jellemzi Vörösberényben az eredetileg jezsuiták számára tervezett, majd a rend feloszlása után befejezett alkotást. A falfestmények megvalósulása Buffleur Gáspár jószágkormányzó buzgalmának köszönhető, akinek az illuzionisztikusan festett templomablakon betekintő arcmása a hajó északi falán látható.¹¹

Később, a nemesvidi templomot részletesen tárgyalva hivatkozni fogunk arra, hogy a maradványokból ítélve, hasonló jellegű festmények díszíthették a nemesvidi templom hajójának északi oldalát is. (14. kép)

A mecénás személyisége, családjának története, arcképének másolata és a hozzá írott versek

Szmodis János személyével érdemes részletesebben foglalkozni, mivel a szabadságharc bukását követő tragikus években megörököltette szülőhelye templomában mindazt, amit fiatal korában értéknek tartott. Különösen érdekesek a festményeken az olyan rezisztens motívumok, amelyek a békére és kiengesztelődésre törekvő, akkor már agg főpapot más megvilágításban mutatják be, mint az írott források.

A hosszú életű mecénás, véleményünk szerint, nemcsak nevét, hanem önmagát és környezetét is megjeleníttette a festményeken. Életéről a veszprémi nagyprépostokról – az 1630–1930 köztiekről – írott munka szól a leg-

2. A diadialív részlete a rajta szereplő felirattal. Nemesvid. Rk. templom

részletesebben.¹² Az írás – a más művekben csak röviden tárgyalt – családjáról rokonszenves képet fest: „Született 1771-ben azon előkelő régi nemesi családból, mely különösen Somogy és Zala vármegyékben nagy népszerűségnek örvendett.” A család tagjait a legújabb kutatások, névszerinti folyamatos sorban, a 17. század közepétől kezdve nevezik meg.¹³ A család eredete a Muraszombat és a Mura közötti vidékre tehető, s egy régi fennmaradt családfa adatai szerint a 15. század végéig is visszavezethető. Erdemes megemlíteni nev szerint Szmodis Mihályt, aki a 17. és 18. század fordulóján evangélikus prédikátorként Muraszombatban gróf Széchy Péternél működött, majd Pusócon (Vas megye) és Nádasdon. Az ő egyenes ági leszármazottja Szmodis Ferenc, aki nemességét 1754-ben igazoltatta. Ő telepedett le Nemesviden. Fia, István már katolizált, s unokája, János – a nemesvidi templom mecénása – már fiatalon katolikus papi szemináriumban tanult.¹⁴ A család eredeti nemeslevele nem maradt fenn, de rajzolata ismert: hármás halmon álló, fehér zászlót tartó Pegazus.¹⁵ (A nemesség kérdésében döntő bizonyítékot éppen azok az egyházi kinevezések jelentenek, amelyekben Szmodis Jánost a nagy- és kisbarkóczy előnévvel illetik.)¹⁶ János gyermekeveit feltehetően abban az alacsony dombra épített kúriában töltötte, amely az 1945-ös harcok folyamán égett le. A család Mária Terézia korának viszonylag békés és zavartalan vidéki nemesi életformáját élhette, amihez hozzátartozott a művészetek iránti érdeklődés is. 1790-ben, ami-

kor a veszprémi szeminárium II. éves növendéke volt, előjárói kiváló minősítéssel emlékeztek meg róla. Fiatalon lett Sümeg plébánosa, ahol több mint tíz évet töltött el. Sümegnek ebben az időszakban viszonylag eleven kulturális és társasági élete volt, mely hatással lehetett a művészetek kedvelőjére.¹⁷ Nagy hatással lehetnek rá Maulbertsch nagyszerű festményei a plébániatemplomban, amelyek környezetében naponta megfordult, és ahol természetessé vált számára a mecénásnak és környezetének megjelenítése templomi interieurben.¹⁸

Fontos állomást jelentett – a gazdag és számos megtisztelő megbízatást magában foglaló pálya folyamán – az 1815. évi veszprémi kanonokká történt kinevezése.¹⁹ Ennek alkalmából írták azt az eddig ismeretlen verset, melynek Elekes János piarista szerzetes a szerzője.²⁰ A Veszprémben 1815-ben kinyomtatott mű huszonkilenc strófából áll. Az első versszakok az újonnan kinevezett kanonok szerénységét méltatják, majd a továbbiakban erényeit dicsérik, és mint a művelődés támogatóját mutatják be:

„Virtus élt munkás kebledben ó ujj
Disze ! é Várban ragyogó, 's virágzó
Káptalannak, melly egyedül magában
Lelheti Párját!

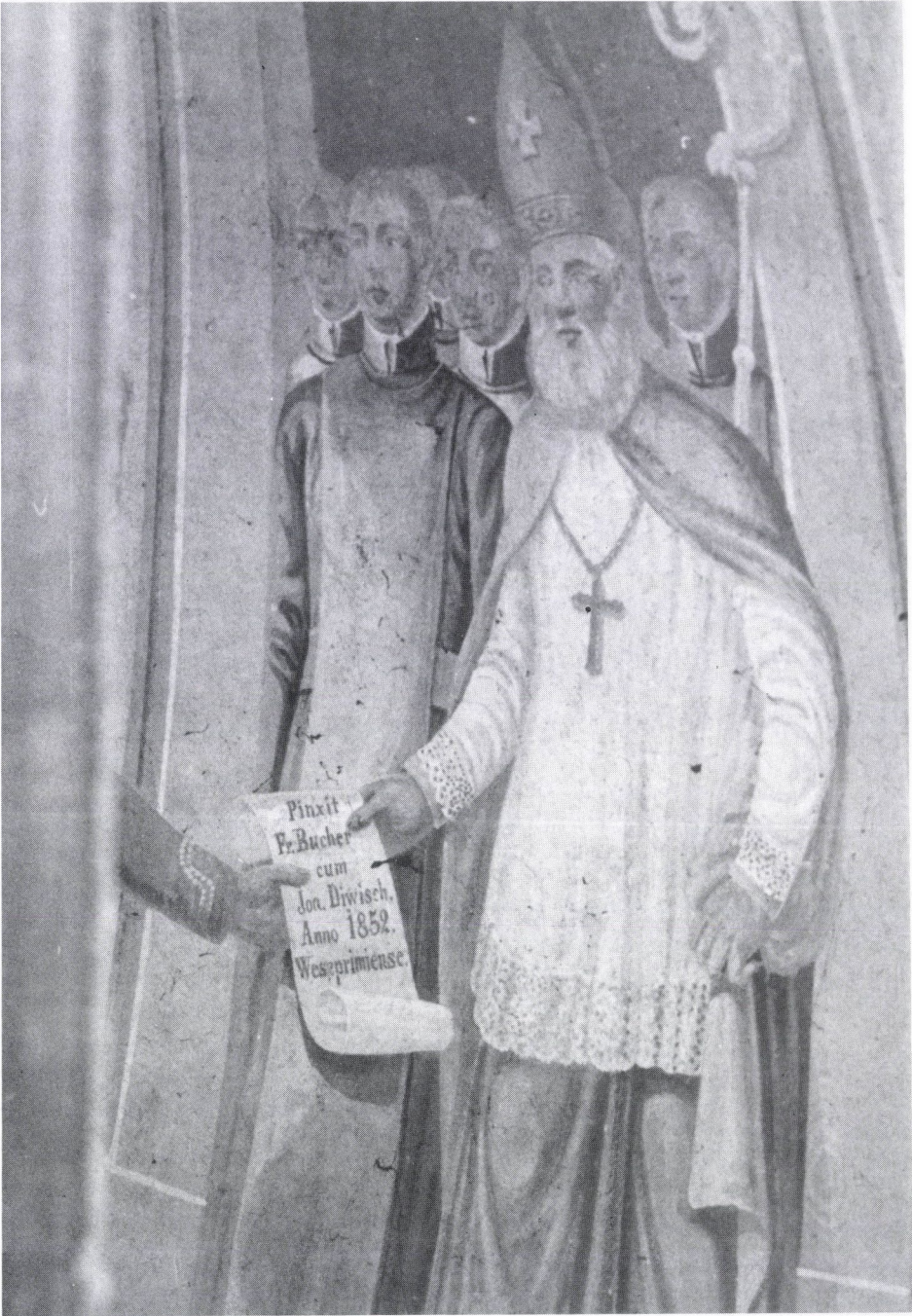
Olly Magyar Szivek, tudományos Elmék,
Olly ' barátságos le botsátkozásu
Fő Papok, nem tom, hol örülnek együtt
Mint ezek itten.

Illyeket kíván örökön Születni
A' szegény, a bús' , az atyák, s' anyáktól
El maradt árvák' , s nyomorult tanulók'
Sorsa magának !

Illyeket szoktak hevesen Szeretni
A' szelid Músák ! Mivel illyenektől
Gyámolittatnak, ha miben segéd kell
Szent seregeknek!”

Szép pályafutást kívánva zárja köszöntőjét a piarista tanár. Ennek egy szakaszát idézzük, ahol név szerint is megszólítja az ünnepeltet:

„Bölcs Szmodis téged' szeret a' szerentse!
Mert az illy' rózsák soha hervadásra
Nem hajolnak, bár mi havak' fagyoknak
Mérgei érzék.”

3. Az orgonakarzat feletti falfestmény részlete a donátor alakjával. Nemesvid. Rk. templom.

A vers jól tükrözi azt, hogy a jótékonyságáról közismert kanonok mennyire lényegesnek tartotta az oktatást és a tanulók támogatását. Erről a tulajdonságáról tett tanúságot a későbbiekben is, amikor az uradalmi kaszszából kifizettette Beke Kristóf síófoki plébános, kiváló pedagógus, pedagógiai író iskolabóvítését, melyre korábban nem adott engedélyt a káptalan.²¹ Házában állandóan tizenkét tanulót tartott jótékonyságból, akik közül – mint a források írják – még életében több előkelő állásba jutott. Külön kulcsárt alkalmazott a diákok ellátására.²²

Az őt méltató költeménnyel azonos esztendőben írta meg egyetlen nyomtatásban fennmaradt művét az *Öröm versezet*-et, melyben Kurbélyi György veszprémi püspök Somogyvárott tett canonica visitációját örököltette meg.²³ A következő évben bízták rá a veszprémi szeminárium kormányzását is. E tisztséget tizennégy évig töltötte be.²⁴

Az a szellemi nyitottság, ami Szmodis Jánost jellemezte, megtalálható volt a család más tagjainál is. Példaként a nemespátrói (egykor Somogy megye) születésű szintén Szmodis Jánost említjük, akiről az irodalmi források úgy szólnak, mint a veszprémi nagyprépost közeli rokonáról. A gelsei plébánia krónikása így emlékezett meg róla: „Művelt pap volt, több nyelven beszélt: horvátul, olaszul, franciául, sőt cigány nyelven is. Cigány nyelvtant készített, melyet megküldött a Magyar Tudományos Akadémiának, de onnan azzal küldték vissza, hogy az Akadémia nem foglalkozik idegen, kihalt nyelvekkel, és nincs a tagjai közt olyan, aki a műről ítéletet tudna mondani.”²⁵

A nemesvidi mecénás, Szmodis János személyiségét vizsgálva, feltétlenül tárgyalnunk kell arcképét is.²⁶ (4. kép) A portré feltehetően kanonoki és szemináriumi igazgatói kinevezése után készülhetett. A veszprémi Gizella királyné Múzeumban lévő festmény tulajdonképpen már csak másolat. Negyvenöt év körüli férfit ábrázol, jellegzetes, magas ívelésű sötét szemöldöke családi sajátosság. Ez alól sötét szempár tekint a szemlélőre. Orrának vonala markáns. A festmény hátttere sötétzöldes színű. A sötét reverendás, fehérgalléros, köpenyes, szerényen öltözött, papi személy derékig van ábrázolva. Fekete haja simára fésült, és a hátára omlik. Baljában barnás fedelű, vörösös lapszélű könyvet, feltehetően breviáriumot tart. Bal mutatóujját, jelzőként, a könyv lapjai közé helyezi. Jó jellemzőképességű festőművész alkotása lehetett az eredeti mű, amely 1816 táján készülhetett. A színek finom összhangja is jobban érvényesülhetett az egykori eredeti festményen. A kép hátán lévő feliratok között olvasható, hogy a másolat 1913-ban készült, és Szmodiss (a család így is írta a nevét) Irén adományozta 1928-ban a nemesvidi templomnak. Feltehetően innen került be a veszprémi egyházi gyűjteménybe. Az eredeti festmény tehát 1913-ban még megvolt, és talán 1945-ben pusztult el, amikor a nemesvidi családi kúria leégett. Nem térhetünk ki a kérdés elől: ki volt az eredeti mű alkotója? Feltevésünk szerint Szmodis János a Bucherműhellyel dolgoztatott már ekkor is. Az idős mester már nem élt ebben az időben, de a műhely tovább folytatta tevékenységét. Kitaibel Pál, akire már

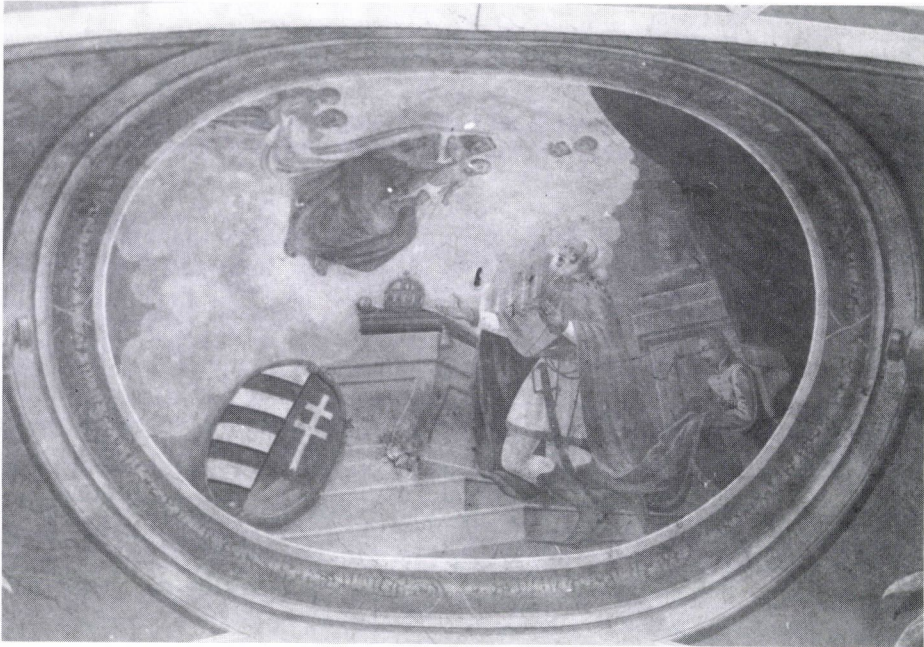

4. Szmodis János veszprémi nagyprépost arcképének késői másolata.
Veszprém, Gizella királyné Múzeum

korábban is hivatkoztunk, megírta, hogy az idős mester jártas volt a portréfestészetben is.²⁷ A Gizella királyné Múzeumban lévő festmény részleteiben mutatkozó ügyetlenségek annak tulajdoníthatók, hogy már csak egy műhelymunka másolatával állunk szemben. A festményt mindenesetre érdemes a Bucher-műhely feldolgozása alkalmával figyelemmel kísélni.

Visszatérve Szmodis János pályájának további főbb állomásaira: 1831-től a somogyvári Szent Egyedről elnevezett apátság címzetes apátja lett, 1837-ben egy időre, majd 1839-től újra, püspöki helynöki kinevezést kapott. Ismét általános püspöki helynöki tisztséget viselt 1849-től, gróf Zichy Domonkos és Ranolder János püspöksége idején. Nagypréposti kinevezését 1850-ben kapta meg. Helynöki tisztségéről 1851-ben, nyolcvan éves korában mondott le.²⁸ Életének utolsó éveiről nemcsak a falfestmény megrendelésének ténye és a feliratok tudósítanak, hanem az 1849-ben általa kiadott, szép magyar nyelven íródott, püspöki körlevelek is tanúságot tesznek.²⁹ 1849. január 15-én tudatja gróf Zichy püspök távozását és a helynöki tisztség átvételét, közli, hogy a püspököt lelki fájdalma és betegsége gátolják abban, hogy az egyházmegyébe visszatérjen.³⁰ (Itt utalnunk kell arra az egyébként ismert tényre, hogy a veszprémi püspök fivéréét Görgey Artúr végeztette ki rögtönítélő haditörvényszék ítélete szerint.)³¹ Az akkor hetvennyolc éves Szmodis János ilyen helyzetben vette át a helynöki tisztséget. Körlevelében a következőket írja a veszprémi egyházmegye kerületeinek: „Érzem, hogy illy körülményekben olly hivatalbani működésem, mellyben annyi ügyeket elintézni, annyi érdekeket kiegyenlíteni kell, sokkal terhesebb, minthogy egy aggastyán, kinek jóakarata teszi legfőbb erejét, azt minden aggodalom nélkül megkezdhesse. De él az Úr, az egyedül jó, ki a gyengében is erős, a kicsinyben is nagy, a csekélyben is mindenható, kinek malasztja elég erőt ad, hogy mindent megtehessek ő általa.”

Egy másik, szintén 1849-ben írt körlevelében felemelte békéltető és vigasztaló szavát: „a szükség aggodalmai közt folyamodjunk a mennyei Atyához, ki nem engedi, hogy övéi erejük felett kísértetet szenvedjenek.”³² Idős ember lévén riadalommal tekintett körül a szabadságharc után kialakult tragikus helyzetben. 1849. szeptember 23-ai körlevelében is a megbékélést remélte: „lassankint visszaszereztetik a személyi és vagyonbátorságnak hosszas időig veszélyeztetett biztossága: helyreállítatik a házi tűzhely felkavart nyugalma; szóval a polgári sőt az egyházi társulatnakvészviharoktól hányatott hajója a hullámzatok csillapultával a’ minden jobbak által vágytelve óhajtott békeparthoz közelít.”³³ Együttérzés és szelídség jellemezte körleveleit, az idős ember bölcsessége, és a háborús viszonyok miatti megrendülés. Amikor 1850-ben nagyprépost lett, verset írt tiszteletére Ponori Thewrewk József, aki szívesen szólítottotta meg a kor jelentősebb embereit. Pozsonyban, 1851-ben nyomtatták ki magyar és német nyelven ezt, a ma már alig ismert művet, amelynek mottója: „A’ nagylelkűség önmagát fösti.”³⁴ A német vers talán szebb és szerencsésebb nyelvezetű. A magyar megfelelőben sok a nyelvújítás korára emlékeztető erőltetett kifejezés. A vers elmondja a veszprémi

5. A szentély feletti festmény. Szent István felajánlja a koronát. Nemesvid. Rk. templom

káptalan Noszlopi és hívei által történt kirablását is. Ezzel kapcsolatban Kossuth ellen is kirohanást intéz, mivel Noszlopit az ő párthívének tartja. Ponor Thewrewk elsősorban nem az idős, megtört nagyprépost, hanem a korszak urainak tetszését kívánta versének ezen részeivel elnyerni.

„Emberbarát és kor Disze ! mit valál
 Szenvedni kénytelen csavargó
 Noszlopitul, ki vagyokra vágyott?”

– szólítja meg az egyik szakaszban az ünnepeltet. Végül az utolsó versszakban olyan dicsérő sorokkal búcsúzik az idős nagypréposttól, amely annak tanúbizonysága, hogy papi pályafutásában végig méltó maradt arra a bizalomra, amit Elekes János 1815-ben megírt köszöntő versében már megelőlegezett.

„Leírhatatlan ! Téged örök saját
 Nagylelkűséged föst remekül, 's ezer
 Tetted , mik üdvösen ragyognak
 Nagyszerű mennyei csillagokkint.”

A falfestmények programjáról és rezisztens utalásairól

Feltehetően nagypréposti kinevezése után, 1850 táján határozta el, hogy falfestményekkel díszítteti szülőhelyének, Nemesvidnek plébániatemplomát. Szinte természetes, hogy a Bucher-műhelytől rendelte meg a falfestményeket, hiszen a veszprémi Várhegyen, a Ferences templomban, az idős Bucher igen kvalitásos falfestményeit sűrűn láthatta.

A fiatalabb Bucher és Diwisch együtt készítették Nemesviden az 1852-re elkészült belső festést, amely érdekes példája a késő barokktól kezdve folyamatosan továbbélő műhelytevékenységnek. A programot feltehetően az agg mecénás határozta meg, aki a kegyetlen jelen helyett, saját ifjúkorának kedvelt képi világát szándékozta a templom falain megjeleníttetni.

A szentély mennyezetén látható festményen Szent István felajánlja a koronát Szűz Máriának. A téma barokk kori jelentősége és kedveltsége közismeret, miként az a tény is, hogy az Árpád-házi szentek életének feldolgozása a nemzeti ideológia szerves és aktív részét képezte.³⁵ A festményen az oszlopos csarnok alján, a kettős lépcsőn elhelyezkedő oltár előtt térdel az agg uralkodó fehér ruhában és arany köpenyben. (5. kép) A vörös párnán fekvő korona nem valóságos ábrázolása a magyar koronának, hanem átformált megjelenítése. Mária halványvörös ruhában, és angyalok által tartott kék fátyolban látható a kis Jézussal az oltár felett. Az égi jelenség elhelyezése a vízszintes, ovális képmezőben vitatható kompozíciós megoldás, különösen ha összevetjük az idősebb Bucher által Veszprémben festett – a képmezőbe mozgalmasan berobbanó – égi jelenségekkel. A friss, eredeti színek azonban ezt feledtetik. Különös figyelmet érdemel az oltár lépcsőjéhez támasztott eleven színezésű ovális magyar címer, melynek ábrázolása ebben a tragikus korszakban az önkényuralom elleni küzdelem és a békés ellenállás jelképe volt.³⁶ Az agg nagyprépost bátran megjeleníttette ezt a címet szülőhelye templomában, és nem csupán egy festményen.

A következő kompozíció már a hajóban található, szintén a mennyezeten, a diadalívhez közel. A jelenet viszonylagos ikonográfiai ritkasága miatt érdekes. Összevonva ábrázolja a korona átadását és a püspökségek alapítását. (7. kép) Itt világosan felismerhető a veszprémi Ferencesek templomában lévő kompozíció hatása a műhelyre. (6. kép) A veszprémi falfestmény, bár igen kvalitásos, eddig még nem volt megfelelően méltatva. A nemesvidi jelenet alakjai vaskosabbak, a háttér architektúrája már klasszicizáló, és minden könnyedséget, légiességet nélkülöz. Az uralkodó itt is fehér öltözékben, aranypalástban jelenik meg, és a mellette álló férfiak piros és zöld ruhát viselnek. Az alapvetően kétféle mondanivalót magában foglaló kompozíció a jobb oldalon még a pogányság legyőzésére is utal. Veszprémben a felhők között lebegő angyal keresztjéből villám sújt le a füstben ábrázolt bálványra. Nemesviden klasszicizáló oszlopon köedény látható. A pogányság legyőzésének ábrázolása a kereszténység intézményeinek megalapításával együtt szintén a barokk korszakból eredő téma.³⁷ A nemesvidi festményen,

6. Bucher Xavér Ferenc: Szent István fogadja a koronát átadó küldöttséget és püspökségeket alapít. Veszprém. Ferences templom

a pogány oltár irányából, menet közeledik a központi jelenet felé, ahol az uralkodó átveszi a koronát. A menet élén fiatal férfi viszi a kettős keresztet. Ebben az esetben a kettős keresztnek a barokk festményeken szereplő értelme van, és az apostoli királyságra utal.³⁸ A keresztet vivő férfi mögötti huszár Mária Terézia-kori viseletben jelenik meg. Az ifjabb Bucher festményén nincs meg a püspökségek alapítását jelképező egyházi textíliának, egyházi edényeknek az a sokasága, mint az azonos témájú veszprémi festményen, viszont egy centrális alaprajz bemutatásával gazdagítja a kompozíciót.³⁹

A falfestmények két mester kezétől származnak. Nehéz elválasztani ebben az egységes templomdekorációban a mesterek munkáját. Az előbbieken elemzett alkotás azonban kétségtelenül az apai műhelyben nevelkedett fiatalabb Bucher műve.

Már kérdésesebb a hajó mennyezetének következő falfestménye, amely a másik Árpád-házi szent királyt, Szent Lászlót ábrázolja. (8. kép) Ez a festmény feltehetően a másik művésztől származik. Jellege inkább metszeteket látszik – részleteiben és felfogásában – követni, nem pedig nagy festészeti példaképet. Szinte meseszerű a kompozíció középpontjában elhelyezett szikla, melyből a király lándzsájának dőfése nyomán, kettős eséssel zuhatag ömlik alá. A legendák és népmesék motívumai szerepelnek a jeleneten, amelynek a szomjazó katonák számára történő vízfakasztás csak egy momentumja. A kép jobb sarkában látható állatfigurák az éhező katonák táplálására megjelenő szarvacsordákra utalnak. A bal oldalon pedig azok a pénzek szerepelnek, amelyeket a menekülő ellenség szórt szét, és melyeket – védve katonáinak rendjét – Szent László kővé változtatott.⁴⁰ Az uralkodó itt nem fehér díszruhában szerepel, és a korona formája is más, mint az eddig tárgyalt – feltehetően Buchertől való – festményeken, a valóságos korona formájának azonban ez sem felel meg. Nagyon érdekes az enyhén ágaskodó fehér ló piros takarója, melyen a szabadságharc korának valóságos címer- és korona formája figyelhető meg. Ez kifejezetten 1848-ra történő utalás.⁴¹ Szent László hadseregének zászlóin a nemzeti színek láthatóak fordított sorrendben. A gyalogosok – a fejfedők és a lábbelik kivételével – a honvéd gyalogosok ruházatát viselik. A nemzet szabadságharcára történő utalások ezek.⁴² Az említett zászlók, melyeken a nemzeti színek szerepelnek, nem honvéd zászlók. A sorrend változtatott ábrázolására példaként fel tudjuk hozni a korszakból a Magyar Nemzeti Múzeum tulajdonában lévő – honvédtábort ábrázoló – 1851-ben, Pesten festett zenélőóra-képet, melyen a tábori zászlón a nemzeti színek szintén fordított sorrendben szerepelnek.⁴³ A nemesvidi falfestményen a lovas huszárok Mária Terézia-korabeli viseletben láthatók. A menekülő ellenség pedig – a jelenet bal felső sarkában – turbános törökök képében került ábrázolásra. A lovagkirály a 19. században szabadsághósszá vált, és nemzeti zászlóval jelent meg, állapította meg Szabó Júlia kiváló tanulmányában.⁴⁴ Az elnyomatás legnehezebb éveiben a nemesvidi falfestményen is így, nemzeti hősként jelent meg Szent László, a piros,

7. Szent István fogadja a koronát átadó küldöttséget. Nemesvid. Rk. templom

8. Szent László vizet fakaszt és seregeinek élén megfutamtítja az ellenséget. Nemesvid. Rk. templom

9. Szent Imre fogadalomtétele. Nemesvid. Rk. templom

fehér és zöld színeket a lobogóján fordított sorrendben viselő hadsereggel. A hadsereg gyalogosai a szabadságharc egyszerű hőseire emlékeztetnek.

A következő mennyezetfestmény a hajó orgonakarzat előtti legutolsó boltszakaszán található. A Szűz Mária előtt fogadalmat tevő Szent Imre herceget ábrázolja. (9. kép) Ez a festmény feltehetően az ifjabb Bucher műve. Patetikus, mozgalmas alkotás, de nem követi híven apjának, a veszprémi Ferences templomban lévő hasonló tárgyú művét. A magyar címernek itt is kiemelt helye és szerepe van.⁴⁵

A Szent Lászlót ábrázoló festmény, bújtatott rezisztens értelmével ellentétben a címerek két fontos képen, s mindkét esetben a Szűzanyának tett felajánlással, illetve az előtte tett fogadalommal kapcsolatba hozva kaptak kiemelt helyet. Az agg Szmodis János címerrel díszítette ezeket a tartalmilag is fontos festményeket, így nyilvánítva ki hitvallását és szolidaritását az oltalmat kérő nemzettel.

A mennyezeti falfestmények sorában a legutolsó és tartalmilag a leg-problematikusabb az orgonakarzat felett látható kompozíció. Ezzel a festménnyel dolgozatunk végén – mivel értelmezése eddig megoldatlan volt – részletesen kívánunk foglalkozni. (15. kép)

A mennyezetfestmények után az oldalfalakon látható néhány érdekesebb festményt kívánjuk még bemutatni. A szentélyben, a sekrestyébe vezető ajtó felett és a Szmodis János által kiépített oratórium ablak alatt, Szent Péter és Szent Pál ovális, festett keretben elhelyezett képei láthatóak,

10. Bucher Xavér Ferenc: Szent Imre fogadalomtétele. Veszprém. Ferences templom

derékig ábrázolva. (11. kép) Ezek a műhely portréfestészeti tevékenységéről is adnak némi fogalmat. A kezek és a könyvek kiemelt szerepe hasonlít Szmodis János portréjának felfogásához, a szürkés háttér alkalmazása úgyszintén. A két apostolfejedelem arcának ábrázolása nem sematikus, hanem életszerű. Feltehetően modell után készült mindkettő. A könyvek színezése azonos a Szmodis-portré könyvének barnás és piros színegyüttesével.

Az oltártól – szemközti nézetből tekintve – balra Szent Adalbert, Prága érseke látható, kettős keresztet tartva.⁴⁶ (12. kép) Az oltár másik oldalán Szent Gellért vértanú szerepel, mellette lándzsa. Nem látni már tisztán mit tart kezeivel, talán követ vagy szikladarabot.⁴⁷ (13. kép) Mindkét alakot szürkés, fülke illúzióját keltő festés veszi körül. A szent püspökök fehér színnel vannak ábrázolva. A két szent ábrázolása kiegészíti a mennyezetre festett, nemzeti szentekhez kapcsolódó, gondolatkört.

A hajóban az északi falat erősen átalakították. Az újonnan felállított szószék mellett olyan illuzionisztikus ablakfestés maradványát véljük felfedezni, amelyhez hasonló a már említett vörösberényi templomban – betekintő alakokkal – ma is megfigyelhető.⁴⁸ (14. kép) Ezt a részt majd a falfestmények restaurálása után ismerhetjük meg jobban.

Az orgonakarzat előredomborodó középrészén hangulatos csendélet látható, hangszeréből kialakítva, függönnyel körülvéve. Olyan, mint egy bájos könyvillusztáció. Feltehetően grafikai mintakép után készült.

A templom falait, szinte teljes egészében, vázás, kazettás és számos más, változatos díszítő motívumot magában foglaló festés díszíti. Sok illozionisztikus részletmegoldást díszítőmotívumokból alakították ki. Ezek között igen elegáns megoldású a templom hajójában látható négy, festett fülkében elhelyezett váza, a négy evangélista képével és jelképeikkel.

A politikailag kegyetlen és sivár korszakban – amikor a festmények készültek – ez a környezet egy kis menedékhelyet jelentett a helyi közösség és az idelátogatók számára.

Az orgonakarzat feletti mennyezetkép értelmezése

Az orgonakarzat felett mindeddig talányosnak tűnő festmény megoldására vonatkozóan, kutatásaink alapján, az alább következőket javasoljuk: A festmény tárgya kétségtelenül adományozási jelenet. (15. kép) A kékes tónusú, sötét reverendát, aranyos bélésű, sötétkék köpenyt és karinget viselő idős főpap az emeletes, nemes arányú épület timpanonos kapujában jelenik meg, és a lépcső tetején állva nyújtja át a korszak nemesi viselésébe öltözött férfiakkal azt az irattekercset, melyen a veszprémi festők nevei, és az 1852-es évszám található. Kíséretében fiatal papnövendékek láthatók. A pástorbotot sem ő, hanem az egyik növendék tartja. A püspöksüveg és a mellkereszt jelzik az idős férfi egyházban elfoglalt jelentős helyét.

11. Szent Péter és Szent Pál ábrázolása a sekrestye ajtaja felett. Nemesvid. Rk. templom

12. Szent Adalbert. Nemesvid. Rk. templom

13. Szent Gellért. Nemesvid. Rk. templom

A dunántúli barokk falfestészetben a mecénás, a program alkotójának megjelenítése a templom interieurjében megszokott és elfogadott volt. Ezért, ennél az alapjában véve barokk hagyományokat követő műnél is erre kell gondolnunk. Véleményünk szerint, az 1852-ben már nyolcvanegy éves Szmodis János látható a falfestményen, amint kilép a timpanonos kapuzaton. Őt ugyanis megillette a három említett főpapi jelvény, korának egyházi rendelkezései szerint, nagyprépostként és címzetes apátként viselhetett mellkeresztet, mitrát és pásztorbotot.⁴⁹ A mögötte álló kispapok jelentős és hosszú ideig tartó szemináriumi igazgatói tevékenységére utalhatnak.⁵⁰ Az elegáns, késő barokk épület, melyből az idős főpap kilép, a veszprémi Várhegyen lévő késő barokk épületek jellegét idézi. A festő fantáziájában született meg a veszprémi épületek ihletésére, a képen ábrázolt palota. A timpanonos kapu az egyetlen részlet, melyet konkrétan összevethetünk a veszprémi piarista kolostor hasonló kapuzatával.⁵¹ Ez a kapuzat azonban lépcsők nélkül, az utcára nyílik. A festett architektúra lépcsőzete ugyan némiképpen emlékeztet a nagypréposti palota bejáratára, de itt más jellegű kapuzat látható.⁵² A palota mellett ábrázolt felhők azt érzékeltetik, hogy az épület magaslaton helyezkedik el. A ház előtti sziklák a festményen arra utalnak, hogy az sziklás hegyen áll. A kompozíció bal oldali bástyafal-szerű záródása teljes határozottsággal érzékelteti, hogy hegytetőre épített épület előtt játszódik a jelenet. Tehát a veszprémi helyszínre való utalások nyilvánvalóak.

Az agg főpap magasan ívelő szemöldöke, sötét szemei emlékeztetnek a fiatalkori portrén ábrázolt arcra, de a leomló haj már teljesen ősz. Fehér bajuszt és ősz szakállt visel. Ezek az évek – amikor a falfestmény készült – a halála előtti éveket jelentik. 1853-ban, nyolcvankét éves korában halt meg.⁵³ Az adományozó előtt megilletődötten áll, a helyi nemesség képviselőjében három férfialak. A kékruhás szőkésbarna ifjú, akinek hosszú haja hátul össze van fogva, balkezével veszi át a művészek neveit és a dátumot tartalmazó tekercset, jobbában fejfedőjét tartja. Az adományozás ünnepi momentumában minden figyelem a középpontban ábrázolt, írott tekercs felé irányul. A nemesen szép architektúra, a sziklás hegyoldal és a felhős ég hangulatos keretet adnak a jelenetnek.

Véleményünk szerint nem véletlen, hogy a tekercs átvevője egy harminc éves ember elején jár a fiatalember. A jelenet festője talán az ifjabb Szmodis Józsefet, a nagyprépost unokaöccsét ábrázolta, aki Nemesviden élt, és 1852-ben harmincnégy éves volt, és akiről Szmodis János már 1842-ben megemlékezett családi vagyonáról szóló végrendeletében.⁵⁴ A végrendelet Józsefet, Somogy megye tiszteletbeli ügyvédjének nevezi. Az irat hangvétele arra utal, hogy fivére gyermekei közül ő állt a legközelebb hozzá, az iratban ugyanis erkölcsi intelmekkel is ellátta.⁵⁵ A falfestményen látható jelenet – feltételezésünk szerint – ezt az ifjút mutatja be az adományozó előtt, aki később népes család feje, és a ma is virágzó család őse lett.⁵⁶

14. Festett ablak maradványa. Nemesvid. Rk. templom

A kórus hátfalán a hit, remény és szeretet ábrázolása látható, mintegy az egész program gondolati és tartalmi lezárásaként.

A nemesvidi falifestmények 2000-ig publikálatlanok voltak.⁵⁷ Ezután szerepelniük kell majd azokban a munkákban, amelyek a dunántúli késő barokk műhelyeket és azok 19. századi továbbélését tárgyalják.⁵⁸ Tanulmányunkkal adalékokat kívántunk szolgáltatni ezekhez a majdani munkákhoz. Azért kívántuk ezt megtenni, mert olyan – a mecénásra vonatkozó – családtörténeti és más adatoknak vagyunk a birtokában, melyek a festmények értelmezéséhez a továbbiakban is hozzájárulhatnak.

JEGYZETEK

¹ CSÁNKI D.: *Magyarország vármegyéi és városai. Somogy vármegye.* Bp. 1914. 120–123. Nagy Nándorné, az OMvH munkatársa szíves közlése szerint megyei gyűléseket is tartottak itt, mielőtt kialakult a végleges megyeközpont.

² GENTHON I.: *Magyarország művészeti emlékei.* I. 225. (Csánkira és Bugdelich János közlésére hivatkozik.) A római katolikus templom homlokzati toronnyal ellátott. Hájója négy boltszakaszos. 1797–1798-ban épült.

³ *Historia Domus Parochiae Nemesvidiensis A.D. MDCCCLV. Erectae*

A nemesvidi plébánia irattárában. Csatlós István plébános úrnak köszönetet mondok szíves segítségéért.

⁴ *Jelentés a nemesvidi rk. templom faliképeiről és restaurálási lehetőségeiről.* Készítette Lángi József restaurátor. Az OMvH volt szíves ezt az anyagot tanulmányozásra kölcsönadni. A jelentés első lapján kerül említésre a Szent Imre tiszteletére épített fatemplom, amely a kőtemplomot megelőzte. Köszönetemet fejezem ki Nagy Nándornénak (OMvH), hogy az anyagot tanulmányozhattam. Lángi Józsefnek köszönhetem a nemesvidi fényképek nagy részét és az egyik veszprémi fényképet.

⁵ A 3. jegyzetben említett *Historia Domus, Mihalicics József 1838–1851* közötti plébánosi tevékenységét tárgyalva közli Szmodis János mecénási tevékenységét. A szövegben említettek mellett megírja, hogy szép új casulát, albát és füstölőt ajándékozott a templomnak. A plébániaház nagyobbik szo-

bájában lévő kályhát is ő küldette Veszprémből.

⁶ Lángi József restaurátor idézett, az OMvH számára készített munkája. A kronosztichon olvasásában egy helyen tértünk el az ő olvasatától. Az „iránt” szó első betűjét is vörös színnel emeli ki a festő, amint a kronosztichon többi betűjét. Így nem 1850, hanem 1851 az évszám. A kronosztichon betűit nagy betűvel jelöljük, a többit kisbetűvel írjuk. A diadalív felirata egyenlő, nagybetűkkel írott.

⁷ GARAS K.: *Magyarországi festészet a XVIII. században.* Bp. 1955. 145–146, 198–200, 203–204, 211. A veszprémi falifestmények készülési ideje: 1798–1800.

⁸ DERCSENYI B. – HEGYI G. – MAROSI E. – TÖRÖK J.: *Katolikus templomok Magyarországon.* Bp. 1991. 265. Dercsenyi közli Bucherről, hogy 1748-ban a svájci Schaffhausenben született, és 1811-ben mint veszprémi festő halt meg. A vörösberényi templombelső dekoratív díszítése számos részletét tekintve rokon a nemesvidi templom festményeivel. Ez az idézett könyv 433. képén tanulmányozható.

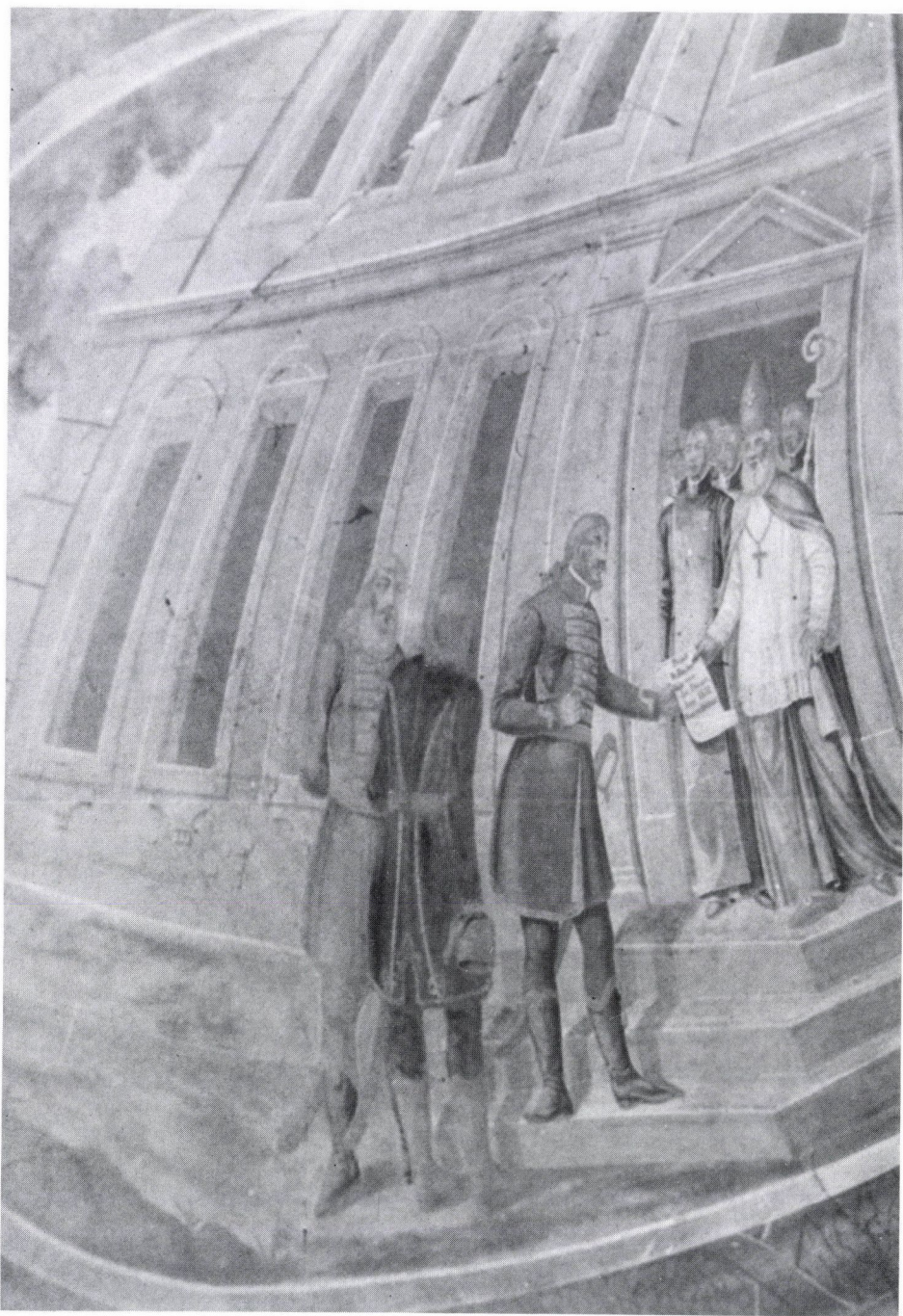
⁹ GARAS i. m. 62.

¹⁰ DERCSENYI – HEGYI – MAROSI – TÖRÖK i. m. 265.

¹¹ DERCSENYI – HEGYI – MAROSI – TÖRÖK i. m. 169. és 425. kép. Buffleur Gáspárnak az oratóriumból a templomba betekintő alakja a hajó falán példa lehetett a nemesvidi festők számára.

¹² *A veszprémi nagyprépostok. 1630–1930.*, közli STRAUZS Antal, különlenyomat a Veszprém-megye című lapból, é. n. 34–36.

15. Adományozási jelenet. Nemesvid. Rk. templom

- ¹³ Simon István készítette el a legújabb családfát 1998-as kutatásai alapján. A 17. század közepéig visszamenőleg végzett vizsgálatokat a család különböző ágainak kimutatása céljából. Szmodis Lóránt mérnök családi irattárában (a továbbiakban: CSI) más, hiteles családfák is fennmaradtak.
- ¹⁴ Két fontos életrajzi forrása eltér arra vonatkozóan, mennyi ideig vezette a szemináriumot. *A veszprémi nagyprépostok* című, a 12. jegyzetben idézett mű a 34. lapon 17 évet jelöl meg, míg egy másik fontos forrás 14 évről ír. Vö. PFEIFFER J.: *A veszprémi egyházmegye történeti névtára (1630–1950)*, München, 1987. 196.
- ¹⁵ Adeliges Jahrbuch 1979/81. Jahrgang LVII–LIX. Neue (Deutschsprachige Folge) Jg. XLIV–XLVI. Teil II. Luzern, 1980. 6. A család címerének itt közölt hiteles rajzát Szmodis Imre készítette el.
- ¹⁶ *Vicarius nominatus*, 1839. (püspökhelyetesi kinevezése Kopácsy József által) Az oklevél: CSI; NAGY I.: *Magyarország családai czimerekkel és nemzedék-rendi táblákkal*. Pest, 1862. X. 771. tárgyalja a családot: Szmodiss család (kis és nagybarkóci): Vas-megyei nemes család. Közülük János 1829-ben veszprémi kanonok volt; Simon István kutatása szerint a család nevét a következő módon írják még: Szmodics és Szmodits. Kutatásaink szerint a nagyprépost nevét Smodiss-ként is írták. A névírásra vonatkozóan lásd még: CSÁNKI D.: i. m. 604. Meg kell említeni, hogy az előnévben szereplő Barkóc (Bakovci) község ma Szlovéniában a Mura árterének északi szélén, Muraszombattól délre található. Ennek első említése 1428-ra tehető (Balkoch). Közbirtokossági vend falu volt. A 19. században Kis- és Nagybarkóc néven szerepelt, majd a század végén a két község egyesült. 1919-ig és 1941–1944 között Magyarországhoz (Vas megye) tartozott. Vö. *Magyar Nagylexikon*, Bp. 1994. III. köt. 267. Dr. Szmodis Jenő az 1980-as évek végén felkereste a községet. Szíves közlésének köszönhetően tudjuk, hogy a családnév itt, szlovén írásmóddal, ma is előfordul.
- ¹⁷ E témához: HÖGYÉSZ L.: *Sümeg évszázadai*. 1989.
- ¹⁸ VÉGVÁRI L.: *A sümegi Maulbertsch freskók*. Bp. 1950. 42. A sümegi falfestményekről és alkotójukról még GARAS, K.: *Franz Anton Maulbertsch: Leben und Werk*. Wien, 1974.
- ¹⁹ *A veszprémi nagyprépostokról*, a 12. és 14. jegyzetben i. m. 34.
- ²⁰ főtisztelendő
Szmodis János
Kánonok úrnak,
a' veszprémi nemes káptalan'
egyik ujjannan lett
nagy érdemű tagjának,
ezen új méltóságba
december I-só napján lett bé
iktatásának alkalmatosságával
készítette
Nep. Elekes János,
kegyes iskolabéli pap.
1815-dikben
Veszprémben
Nyomattatott Szammer Klára' betűivel.
Ezt az eddig teljesen ismeretlen verset Dr. Szmodis István fedezte fel az Országos Széchényi Könyvtárban (Volantia 16. OSZK: 820. 896–916). Itt szeretnék köszönetet mondani neki a Veszprémi Érseki és Káptalani Levéltárban végzett kutatásaiért is.
- ²¹ MATYKÓNÉ NAGY É.: *Siófok iskolatörténete*. Siófoki várostörténeti tanulmányok, 1989. 648.
- ²² *A veszprémi nagyprépostok*, a 12. jegyzetben i. m. 35.
- ²³ *A veszprémi nagyprépostok*, i. m. 36.
- ²⁴ E tevékenységéről részletesebben az 50. jegyzetben kívánunk szólni.
- ²⁵ PFEIFFER J.: a 14. jegyzetben i. m. 993. Feltehetően azért foglalkozott a cigány nyelvvél, mert születési helyén, Nemespátrón (egykor Somogy megye) tapasztalhatta, milyen nagy arányban vannak a katolikus hívek között a cigány etnikumhoz tartozók. Feltételezésünket alátámasztja egy konkrét felmérés a későbbi időből, 1890-ből: MESTERHÁZY S.: *A nemespátrói ágostai hitvallású evangélikus keresztény egyházközség története*. Csurgón, 1903. 10.
- ²⁶ A festményre először Pfeiffer kanonok írta fel a figyelmemet, amikor 1961-ben a veszprémi egyházugyűtemény szobrait leltároztam. Akkor még a veszprémi püspöki palota földszinti folyosóját díszítette. Jelenleg a veszprémi Gizella királyné Múzeum raktárában van. Köszönetemet fejezem ki Csóka Karola múzeumvezetőnek és Forgách Imrénének, hogy a festmény tanulmá-

nyozása lehetővé vált számomra. A festmény adatai: Ltsz. 89.931. Olaj, vászon, 67.7×54.3 cm. Kerete régi. Kerettel együtt 74.1×60.4 cm. A kép hátoldalán felirat arról, hogy Barkóczy Szmodiss János prépostot ábrázolja. Született 1771-ben, meghalt 1853. V. 11-én. A felirat a nemesvidi templom alapítójának nevezi, és azt is közli, hogy a másolat 1913-ból való. Barkóczy Szmodiss Irén adományozta a nemesvidi templomnak 1928 szeptemberében. A festményről a fényképet Róka Lajos veszprémi fotó-illusztrátor készítette el.

²⁷ DERCSÉNYI – HEGYI – MAROSI – TÖRÖK i. m. 265.

²⁸ PFEIFFER a 14. jegyzetben i. m. 196.

²⁹ A Veszprémi Érseki és Káptalani Levéltárban őrzik körleveleit. Dr. Körmendy József főtisztelendő úrnak, a levéltár vezetőjének köszönetet mondok szíves segítségéért.

³⁰ Veszprémi Érseki és Káptalani Levéltár. Püspöki körlevelek. 189. sz. 1849. január 15.; TAKÁCS L.: *Ranolder János veszprémi püspök élete és munkássága 1806–1875*. Veszprém, 1987. A 27. lapon ír a történeti körülményekről, megírja, hogy Zichy Domonkos 1849-ben lemondott, mert Görgey fivérét, Jenőt 1848. szeptember 30-án kivégeztette. Olmützből írta lemondását. Felsorolta lemondásának okait: szeretett fivére Eugén gyilkos kivégzése, saját személyének veszélyeztetettsége, főpásztori hivatalának alig remélhető sikeres folytatása. A főpap végül Erdélybe vonult vissza. Az egyházmegyét Szmodis János püspöki helynök vezette, és várták az új főpásztort (Ranoldert). Mindenkire bizalmatlanul néztek ebben az időben, aki a király kegyéből jutott álláshoz. Nagy tapintat és ügyesség kellett a működéshez. Ugyanezen témával kapcsolatban a legújabb értékelés a következő műben jelent meg: *A haza, az egyház és a trón érdekében. A magyar katolikus egyház 1848–1849-ben*, válogatta, szerkesztette és a bevezető tanulmányt írta ELMER István. Bp. 1999. 20.

³¹ Ez olyan jelentős esemény volt, hogy még a 19. század végén készített albumban is szerepelt: *Ezernyolcszáz negyvennyolcz. Az 1848/49-iki magyar szabadságharc története képekben*. Bp. 1898. 109. GÖRGEY A.: *Életem és működésem*. Bp. 1988. I. 144–165. Ez az a momentum Görgey naplójá-

ban, amit magyarázni igyekszik anélkül, hogy önigazolól sorai valódi nyugópont-hoz jutnának. (A kemény ítélet után kezdődik meg katonai karrierje.)

³² *A veszprémi nagyprépostok*, a 12. jegyzetben i. m. 35.

³³ Veszprémi Érseki és Káptalani Levéltár. Püspöki körlevelek 207. sz. 1849 szeptember 23-án kelt körlevél.

Meg kell itt említeni Török József professzor úr figyelmeztetését, aki *A magyar egyház ezer éve. Rövid egyháztörténelem*. Újvidék, 1992. 69. lapján a következőket írja: „A főpapságot inkább motiválta a béke megőrzése, az emberáldozatok elkerülése iránti vágy, mint a Habsburgok pártolása.”

³⁴ *Érzelmek*

nagyságos és főtisztelendő Nagy- és

kisbarkóczi Szmodiss János ur,

Szent Egyed sümegei apátja,

a' veszprémi székesegyház

nagyprépostja' s kanonoka

Tisztelétére

Ponori Thewrewk Józseftől,

Ponori Thewrewk

Emil, Árpád, Aurél és Paula atyjától

Veszprém, september 12-ikén, 1850.

Pozsonyban

Előbb Schmidféle könyvnyomdában. Sétátér 3-ik sz.

1851.

(Magyarul és németül jelent meg.)

Dr. Ponori Thewrewk Aurél úrnak köszönetemet fejezem ki arra vonatkozóan, hogy a vers szerzőjével kapcsolatban a költő műveiről és a vele kapcsolatos szakirodalomról tájékoztatást adott. Vö. SZINNYEI J.: *Magyar írók élete és munkái*. Bp. 1914. XIV. köt. 102–118. A műről 1980/81-ben utánnyomás is készült. Vö. még: *Magyar Életrajzi Lexikon*, (főszerkesztő KENYERES Ágnes), Bp. 1967–69. II. köt. 855–856. Az óda nem közismert, egy példánya CSI-ban.

³⁵ GALAVICS G.: *Program és műalkotás a 18. század végén*. Bp. 1971. 2, 13. Galavics Géza ugyanebben a műben, a 17. oldalon hangsúlyozza a *Szent István felajánlja a koronát* téma fontosságát és prioritását.

³⁶ LASZLOVSZKY J.: *A magyar címer története*. Bp. 1990. 23: „az önkényuralom elleni küzdelem és a békés ellenállás egyaránt a magyar címet tekinteli jelképének.”

- ³⁷ A *Szent István fogadja a koronát hozó követeket* témára vonatkozóan: GALAVICS a 35. jegyzetben i. m. 17. és 20. ill. 14.kép. Az alapítási jelenetekre vonatkozóan uo. 2. 3. 6. 13. 16. és 18. kép. Ugyancsak Galavics utalt, i. m. 14. lapon a barokk ikonológiák hittérítéssel kapcsolatos ábrázolásait kísérő jelenetekre, mint a bálvány ledöntése, és a kereszt felállítása. (6. kép) A 8. kép a pogányság Szent István általi legyőzését mutatja be egy 1633-ban készült dél-németalföldi metszeten. E témához kapcsolódik még Galavics Géza katalógus címszava: *Barokk művészet Közép-Európában. Utak és találkozások (Baroque Art in Central Europe. Crossroads)*. Bp. 1993. 187–188. 32. sz. 32. kép.
- ³⁸ A kettős kereszt a Szent István számára küldött Szent Kereszt ereklye kultuszából ered. Vö. SZILÁRDFY Z.: *A kettős kereszt kultusz és szimbólum Kelet és Nyugat között*. Néprajzi Értesítő, Annalis Musei Ethnographiae LXXVII., Bp. 1995. 69–70.
- ³⁹ Feltevésként említjük meg azt, hogy a centrális alaprajzzal esetleg a felavatás előtt álló esztergomi bazilikára kívántak utalni.
- ⁴⁰ LENGYEL D.: *Régi magyar mondák*. Debrecen, 1982. 155–158; *Testvéreink a szentek*. Eisenstadt, 1980. 186. Igen jelentős tanulmány e témához.: TÖRÖK J.: *Szent László király alakja a múlt századi egyháztörténeti írásban*. Ars Hungarica, 1995/2. 261–266.
- ⁴¹ Dr. Ságvári György viselettörténész szakértői véleménye.
- ⁴² Dr. Ságvári Györgynek, a Hadtörténeti Múzeum kutatójának megköszönöm szíves segítségét, a festményeken szereplő ruházatokra és felszerelésekre vonatkozóan.
- ⁴³ Az említett zenélőórás festmény 2000-ben került a Magyar Nemzeti Múzeum tulajdonába. Egykor Dr. Eszláry István gyűjteményéhez tartozott. Jobb oldalán lent a következő felirat olvasható: S E (az S betű kissé lejjebb, felső szára beleolvad az E betű középső vonalába) Máj. 1851. Pesten. E témához lásd még: PANDULA A.: *A magyar nemzeti zászló múltjáról* = IVÁNYI E.: *Magyarország címerei. Függelék*, Bp. 1989. 149. Arról ír, hogy az 1830-as 40-es években a nemzeti trikolor szerepelt politikai gyűléseken, tárgyakon. Hivatalos szentesítése XXI. Törvényben. 1848–49-ben használták a nemzeti zászlót. (Dr. Ságvári György szíves közlése szerint azonban a piros-fehérvörös zászlók nem voltak honvédszászlók.) A fentiekben idézett műben szerepel, hogy az elnyomatás idején használata tilos volt. Az 1861. augusztus 20-i ünnepségen újra engedélyezték.
- ⁴⁴ SZABÓ J.: *Szent László, a magyar romantika hőse. (Adalék egy téma történetéhez)*. Ars Hungarica, 1995/2. 295.
- ⁴⁵ A barokk korszak Szent Imre ábrázolásairól: SZILÁRDFY Z.: *Barokk szentképek Magyarországon*. Bp. 1984. 35. képhez kapcsolódó szöveg. A képen látható címer arra vall, hogy a témával kapcsolatban a címerábrázolás előfordult régebben is; pl. Szent István országfelajánlásánál is, a barokk korban. Vö. SZILÁRDFY Z.: e jegyzetben i. m. 32. Kép. Ugyanebben a műben az Árpád-ház három férfi szentje és a Magyarok Nagyszonyának ábrázolása mellett is látható címer.
- ⁴⁶ Dr. Szilárdfy Zoltán volt szíves a szent püspök meghatározásában segítségemre lenni. A különböző típusú keresztetek között a crux gemina a pátriárkák, majd az érsekek jelvényévé vált, mivel a Szent Kereszt hiteles ereklyéit a legtekintélyesebb pátriárkák székelylén, Jeruzsálemben, Rómában és Konstantinápolyban őrizték. SZILÁRDFY 38. jegyzetben i. m. 70.
- ⁴⁷ Dr. Szilárdfy Zoltán volt szíves megerősíteni abban, hogy Szent Gellért püspök szerepel a falfestményen. A lánzsza mártíriumára utal. Érdemes még megemlíteni TÖRÖK J.: *A magyar föld szentjei*. Debrecen, 1991. művének 54. lapján írottakat. Elmondja, hogy Szent Gellértet letaszították a Kelenföldi hegyről, majd mellét dárdával átütötték, ezután egy sziklához vontatták és szétlocsantották agyvelejét.
- ⁴⁸ DERCSENYI – HEGYI – MAROSI – TÖRÖK a 8. jegyzetben i. m. 169, 426. kép.
- ⁴⁹ Dr. Török József professzor úrnak köszönhetem a főpapi jelvények használatára vonatkozó szakvéleményt és irodalmi hivatkozást. Dr. Török József professzor jogosnak tartja Szmodis János nagyprépost azonosítását a festményen ábrázolt főpappal. Szíves segítségének köszönhetem a következő irodalmi hivatkozást is: MIHÁLYFI Á.: *A nyilvános istentisztelet. Egyetemi előadások a lelképásztorkodás köréből*. Bp. 1916. 260–261. Itt szeretném megköszönni Dr. Török

- József professzor úrnak több kérdésre vonatkozó szakvéleményét.
- ⁵⁰ Szemináriumi igazgatói éveinek időtartama nem ismert, az egyik mű 17 évi, a másik 14 évi működéséről ír. Vö. *A veszprémi nagyprépostok*, a 12. jegyzetben i. m. 34; PFEIFFER a 14. jegyzetben i. m. 196. Meg kell említeni azt is, hogy a veszprémi szemináriumban a szabadságharc idején kétszer is megszakadt a tanítás, mivel a fiatalok nagy része katonának ment. 1849 októbere végén állt helyre a rend a szemináriumban. A káptalani helynök hívta össze a megfoglyatkozott számú teológust, hogy a tanulás a mulasztások pótlásával megkezdődhessen (a káptalani helynök ekkor Szmodis János volt). TAKÁCS a 30. jegyzetben i. m. 41. A falfestményen szereplő szemináriumi növendékek ruházatára vonatkozóan Dr. Török József professzor úrtól kértem szakvéleményt. Véleménye szerint mintha bencés skapulárét viselnének a reverenda felett, ugyanakkor a gallér megoldása egyházmegyes papnövendékeket sejtet. Mivel papnevelő főpásztornak tekinthető egyén mögött állnak, feltehetően világi kispapok.
- ⁵¹ KOROMPAY GY.: *Veszprém*. Bp. 1957. 78. kép; ÉRI I.: *Veszprém*. Bp. 1972. 40.
- ⁵² ÉRI i. m. 38. kép.
- ⁵³ Halálának időpontját eltérően közli a két életrajzi forrás: a veszprémi nagyprépostokról írott, 12. jegyzetben i. m. 1853-at, PFEIFFER a 14. jegyzetben idézett művében 1854-et ír. A Gizella királyné Múzeum festményének hátoldalán, halála éveként, 1853 szerepel.
- ⁵⁴ Bevalló levél Szmodis János Kanokok Úr által 1842. ik évben Szmodis József Unoka Ötse „Képere”. A végrendelet a veszprémi káptalan előtt lett felolvasva. (CSI)
- ⁵⁵ A végrendeletben a következő intellemmel látja el unoka-öccsét: azt kívánja, hogy majd „jó keresztén katolikus hazafi, erkelysses polgár, Felséges királyának és Hazájának hív és hasznos jobbágya leend.”
- ⁵⁶ Leányágon említésre méltó az Arató, Ecsedy és Farkas család.
- ⁵⁷ E tanulmány szerzője publikálta rövidített formában, színes képekkel: Nemesvid műemlékei. Siófok, 2000.
- ⁵⁸ GARAS a 7. jegyzetben i. m. 62–63. lapján utal egy emlékcsoportra, melyre jellemző: a késő barokk illuzionizmus, festett ablakok mecénások ábrázolásával, festett főoltár architektúra grisaille szobrokkal, freskó oltárképpel. Feltűnőek a historizáló témák a magyar szentek sűrű szerepeltetésével. Véleményünk szerint az ilyen jellegű művészet részbeni és késői megjelenése figyelhető meg Nemesviden is.

ZUSAMMENFASSUNG

DIE WANDGEMÄLDE DER RÖMISCH KATOLISCHEN KIRCHE
IN NEMESVID

Die Restaurierung der römisch katholischen Kirche in Nemesvid gibt diesem Thema ihre Aktualität. Die Bemalung des Innenraumes macht vom künstlerischen Standpunkt und auch in Denkmalschutzsicht der spätgotischen Kirche bedeutend. Die originale Farbgebung, unberührt von der Restaurierung, beweist das Weiterleben vornehmen, künstlerischer Traditionen.

Die Aufschrift auf dem Triumphbogen der Kirche beinhaltet ein Chronostichon und bezeichnet den Mäzen János Szmodis, den Propst von Veszprém. Auf der Schenkungsszene über dem Orgelchor sind der Name zweier Maler von Veszprém und das Datum der Fertigung der Bemalung zu sehen. Der Author der Abhandlung stellt die kirchliche- und kulturelle Tätigkeit und die Familie des Propsten vor und teilt die Voraussetzung mit, dass auf dem Wandgemälde über den Orgelchor ist der Propst, als Stifter zu deuten sei.

Im weiteren wird auch behandelt, wie die Revolution und passive Resistenz nach 1848/49 bildnerisch erscheint. Die Meister der Gemälde waren Bucher der Jüngere und Diwisch. Die Verarbeitung der bisher unpublizierten Wandgemälden ist ein wichtiger Beitrag für die Denkmalpflege und für eine weitere Studie, die die barock Werkstätte und ihr Weiterleben im 19 Jh. in Transdanubien behandelt.